

Петар Ж. Петровић

ЦРКВА У ДИВОСТИНУ

код Крагујевца

Село Дивостин је на шестом километру пута који води од Крагујевца за Горњи Милановац. Оно је на побрбу огранака планине Рудника. Непосредно до пута, с његове леве стране, је сеоска црква, а ниже ње је било врело, на коме је Ловачко удружење подигло камену чесму за спомен краљу Милану Обреновићу. Пространо двориште око цркве и чесме, пуно хладовине за одмор, омиљено је излетиште Крагујевчана и ученика крагујевачких школа. Село Дивостин је у народу познатије по својој старој цркви, у којој је гроб неког српског свеца, и по чесми Светињи. На гробу и води Светињи лечили су се телесни и душевни болесници. Природни положај места, његове повољне саобраћајне везе и укоренење народно веровање да се посетом свечеву гробу у цркви и чесми постиже освежење и оздрављење, оба места су у народној прошлости имала знатно већу посету од других места у околини Крагујевца. Иако о гробу, чесми и цркви у Дивостину има мало података из њихове даље прошлости, ипак се може приближно одредити њихова старина и верска улога у народном животу.

Болесни посетиоци цркве у Дивостину и њене чесме ишли су редовно прво на воду Светињу, праили руке, умивали се и пили воду, па су онда одлазили на свечев гроб, преливали га уљем, стављали крстове металне на оболеле делове тела, а тежи болесници су легали поред гроба и стављали главе непосредно на надгробну плочу. На гробу су се обављала и братимљења. Ј. Веселић посетио је тадашњу црквину у Дивостину 1961. год. и о њој казује да међу њеним зидинама има неки свети гроб и да га посећују болесници не само из Крагујевачког округа, него и из других крајева. Ништа се поуздано не зна, казује Веселић, ко је цркву подигао и када. Те мељ јој је јак, јер пркоси времену и свакој природној непогоди (3, 32). Као успомена на прастару многобожачку веру Срба у тамошњем крају, а затим и на нову хришћанску одржале су се до данас народне прославе код цркве и чесме у Дивостину и то у недељу испред св. Илије (20. VII по ст. к.) који је заменио дан многобожачког празновања старословенског, па онда и српског божанства муње и грома Перуна, а дан хришћанске прославе цара св. Константина и Јелене (21. мај) је из времена када су Византинци на месту многобожачког светилишта у Дивостину подигли цркву и вероватно основали њену парохију, да би потиснули и искоренили многобожачке обраде на том месту и да би му, као већ посвећеном месту од народа, дали хришћанско обележје.

О цркви у Дивостину у народу се зна да је из времена деспота Стевана (12, XV 33; XIX 98), прве четврти 15. века, када су подигнуте многе старије цркве у Србији. Али је верска прошлост места на коме је црква подигнута знатно старија од оне која се узима у народу. У повељи византијског цара Василија II 1019—1020. год., спомиње се парохија Дивисиск негде у тадашњој Браничевској епархији, која је имала седиште у Браничеву, данашњем Костолцу на Дунаву. Западне границе области Браничева биле су тада на развоју Велике Мораве и Колубаре. По Стојану Новаковићу назив парохије

је старогрчки, преведен са старословенског или старосрпског Дивишишт(е) (5, LVI 37—40). Записано име у повељи односи се пре на име данашњег села Дивостина код Крагујевца, него на качерско село Диће, које никада није било у подручју Браничевске епархије.

У Новаковићевој поставку да се старогрчки назив Дивисиск за парохију у Браничеву односи на Дивостин код Крагујевца може се посумњати из разлога што део потеса ресавског села Гложена, који је према суседном селу Црквенцу, на десној страни Велике Мораве, има назив Дивотин. На остатке из даље прошлости села Гложена указују топоними његова потеса: Велики и Мали Дивотин, Градиште и Градец са остацима зидина неког старог манастира, а из млађег времена су називи Грнчар у Збеговиште (12, XLVI 198). Било би преурађено одлучити се о положају Дивинска у Гложану пре него што се не би археолошки проучили остаци тамошњих рушевина и објаснио корен имена Дивотин. По положају стара грчка парохија би била на месту Дивотину у Гложану, а по називу одговорали би Дивостину. По приказаним траговима код цркве у Дивостину види се јасно да су на њеном месту и код ње постојала два светилишта: култ гроба и култ воде из пренемањићског времена. Писцу није тежња да коначно одговори на постављено питање о положају парохије Дивисиска, него да скрене пажњу испитивачима који се буду занимали овим питањем.

Народна предања о старом „манастиру” у Дивостину казују да га је сазидала нека девојка која је, у зао час, рекла: Дивостине, диван ли си, гром те ударио (2,55). Њена пушта жеља обистинила се:

гром је порушио цркву. Предањем се приказало стање цркве у прошлости. Она је дуги низ година, па и векова, била у рушевинама. По другом предању на месту данашње цркве био је стан неке монахиње „диве“ (девојке), која је подигла манастир, па се по њеном стану манастир прозвао Дивостин. По трећем предању биле су две сестре, неки казују сестра и брат, па је једна сестра или брат подигао манастир Драчу, а друга Дивостин. Сестрин манастир је био врло „диван“, па се прозвао Дивостин. Овим предањем се, дакле, подвлачи веза манастира Драче и цркве у Дивостину. По четвртом предању, када су Турци заузели српску деспотовину нашли су на месту Бер-

Црква у Дивостину

меновцу неку богаљ-девојку и упитали је одакле је, а она одговорила да је из села које су они порушили и народ разјурили. Онда се Турци сажалили и упитали је шта би желела, а она одговорила да би живела у манастиру Деостану (Дивостину), јер није имала никога (7,2). Напослетку се казује да је црква у Дивостину била женски манастир а у Драчи мушки. Женски манастир био је, казује се, стан дива (монахиња девојака), па се по њихову стану назвао Дивин стан, сада Дивостин (5, LXXX 201—202). Народна предања о имену манастира Дивостина настала су по тамном сећању из даље народне прошлости и она нису поуздана.

Питање имена Дивостина захтева анализу и одговор стручњака. Приказаћу две претпоставке да би се поузданије решило то питање. Основа имена Дивостина је од „дивости“, која је настала од старословенског корена „див, диво“, од тога данашње дивити се,

чудити се (13,202) с наставком -ин, као и код других сродних топонима: Честин, Добротин, Драгољин и др. Стога је могућно претпоставити да је првобитно име Дивостину било Дивин или Дивон (не:

Чесма Светиња у Дивостину

Девин), па се то име у току од неколико векова мењало ради звучности и изговора досељеника с друкчијим нагласком од наречја које је постојало у тамошњем крају. Тако се дошло до данашњег имена Дивостина. По таквој претпоставци стара црква у Дивостину била је, за савременика њена подизања, необична и лепог изгледа: дивна. Али се мени чини поузданије да је назив Дивостин постао од *деус* (бог, божанство) којим се означавало место светилишта (гроба и воде), чија се прехришћанска улога одржала у народу до наших дана. Назив је могао настати и од *дивес* у значењу величанствен или од *деготус*, што значи побожан, место за верско поштовање, па је по посвећеном месту, као епоним улоге тога места, настао назив Девотин, сада Дивостин, као што Словенци Кастел де Вин код Трста називају Девин (12, XLVIII 11). Један од та три назива примљен је од старог поромањеног становништва. Остаци топонима поромањеног становништва нису ретки у Шумадији (Букоровац, Церовац, Губеревац и др.), а има их и у осталој Србији.

Професор Панта Срећковић забележио је неколико података о црквинама и о цркви у Дивостину и његовој ближој околини, који су доста нејасни. По њему су у Дивостину пред крај 19. века биле

три цркве у рушевинама: црква у којој се писац у детињству лечио (око 1840. г.), а то је касније обновљена данашња црква; друга црквина била је код Крваве баре, о којој се данас не зна ни по предању. Биће то иста црквина, а Крвава бара је вероватно извор код данашње цркве, који је био зарастао у коров у расплинутој води. Због своје црвенкасте боје („крваве“) народ је прогласио за свету и лековиту, па је у њој тражио лека болесницима. Трећа црквина била је, по Срећковићу, код неке Елбеске куће, о којој се сада не зна у народу, али јој је писац видео зидине. Није поуздано народно предање да је на том месту био манастир и око њега гробље. Вероватније је да је на том месту била сеоска или родовска црквица (капела) у сеском гробљу. У називу Елбеске куће не треба тражити неки топоним, него је то пишчев погрешни назив неке сеоске куће коју спомиње да би ближе означио место старом „манастиру“. Брижљива испитивања Т. Радивојевића, која је обављао готово у исто време када је Срећковић објавио своје податке о Дивостину, нису могла да утврде постојање неке друге црквине код Крваве баре и манастира код Елбеске куће (12, XLVII 86). Срећковић је у свом детињству посетио зидине цркве у Дивостину и вероватно зидине у месту Гробљишту (Зоркуши) у суседном селу Дреновцу.

О цркви у Дивостину писао сам пре више од тридесет година (8,287—292). Тада ме је сличност имена села Дивостина, Девотина, Гневотина и Дреновца навела на погрешни закључак да се име Дивостина спомиње у писаним изворима 1732. год. Наиме, те године је Београдска митрополија послала Јосифа Стојанова да обиђе цркве и манастире у тадашњем подручју Митрополије и да јој поднесе извештај о њихову стању. По извештају Стојанова црква у селу Ливади, која је била у данашњем потесу села Великог Орашја на Великој Морави, сада је то заселак на десној страни Мораве (премештен због поплаве), имала је „трапезу од камена, пренесена из манастира Дреновца“ и црквене сасуде, које су донете „из манастира Девотина“ (11, XLII 142). Идуће, 1733. год., посетио је цркву у селу Ливади Максим Ратковић и у њој нашао неке иконе и крстионицу који су донети „из пуста неког манастира именован Гневотина, који јест близ села Ливаде (6, LVI 190). Девотин или Гневотин није Дивостин код Крагујевца, нити се име Дреновац по извештају Стојанова односи на село Дреновац код Дивостина, како сам раније писао. Девотин (Гневотин) је место Дивостиња у селу Крњеву у шумадијском Поморављу, са црквом брвнарор, која је посвећена св. Борбу (1,206), подигнута у првој половини 18. века, обновљена 1794. год., а Дреновац је данашња црквина у суседном селу Великој Крсни, која је недалеко од Крњева (12,318).

Није познато да ли је данашња црква у Дивостину основана као световна или манастирска црква. По предању основана је као манастир. По Најпергову опису насеља у Србији забележен је 1718. и споменут 1738. г. као манастир у Ваљевској епархији. Од тада се Дивостин, као манастир и као црква, не спомиње. Храм је по свој прилици порушен за време аустро-турских ратова 1739. г. Он је обновљен 1872. г. као парохијална црква на темељима старог храма. О томе да је храм у Дивостину био манастирски у првој половини

18. века дознаје се и по два назива места: један је Прњавор за манастирско насеље, сада крај суседног села Шљивовца и Манастирска ливада у истом селу. Друго суседно село цркве у Дивостину има име Поскурица. Оно је споменуто у Раваничкој повељи кнеза Лазара 1381. г. Име селу настало је црквеним утицајем. Као да је село било у некој обавези према манастиру. Могућно је претпоставити да је манастир уживао неке приходе од рударског насеља у Поскурицама нашег старијег средњег века, од којег се су се одржали називи Рупе (рударска окна) и Рупљански (рударски) поток.

15. августа 1818. посетио је манастир Драчу Петар Топаловић, сеоски и кнежински кнез из села Грбица. О тој својој посети Топаловић је писао кнезу Милошу да се народ више скупио тога дана код рушевина цркве у Дивостину него у манастир Драчу. Он се чуди и пита: Шта ће здрави (људи) тражити у пустој зидини, где се слово божи(ј)е не чита, где се божествена тајна не совершује... (9,41).

Ујесен 1826. посетио је манастир Драчу Јоаким Вујић и, у повратку за Крагујевац, прошао је кроз село Дивостин (4,169). Он не спомиње цркву у Дивостину несумњиво зато што је она тада била у рушевинама. Пред улазом у црквену кућу намештена је као степеник надгробна плоча са овим натписом: Зде почива раб бож(ј)и и Теодор Нектари(ј)евич поживе лјета 25 престаи се м(есе)ца фе(бруара) го(д). 1837. По натпису на плочи Нектаријевића види се да је тада око ње било сеоско гробље. И 1861. било је око црквине много надгробних плоча са натписима (3,33). Црквину су тада оградиле својим трошковима Панта Нектаријевић, Петар Тодоровић и Огњен Вујадиновић, сви из Дивостина (исто). По Веселићу „развалине цркве дивостинске” припадале су 1861. манастиру Драчи, а 1873. обновљена је плоча на свечеву гробу у цркви како се то види по натпису на њој: Из побожности и оданости према овом светом храму и за вечан спомен своје породице, обнављам овај споменик Јанко Јањићјевић Пазарац, трговац и житељ Крагујевачки 18. марта 1873. године у Дивостину (8,291).

До 1861. год. скупљено је у народу око 500 дуката добровољног прилога за обнову цркве у Дивостину. Тада је братство манастира Драче поднело представку Конзисторији у Београду, да код Правителства издејствује одобрење за обнову цркве у Дивостину „народу на славу и дику имена дародаваца” (3,33—34). Од тада је прошло пуних десет година да се прикупи довољно новаца и приступи подизању цркве. Непосредно пре 1872. настојник манастира Драче Тодор Проковић продао је црквену њиву у Дивостину, ливаду у Поскурицама и ливаду у Забојници (укупно близу 20 хектара) за подизање цркве у Дивостину и да се врати дуг Управи фондова у Београду, који је узет за њено подизање. На једној књизи у библиотеци у Драчи записано је: Овај псалтир приложи цркви у Дивостину г. Риста Тешић, из Крагујевца, 1873. год. На књизи молебнопјеније записано је: Приложи цркви дивостинској Милутин Савић, из Пласковца, својој мајци за душу. У Дивостину 6. маја 1876. год. До 1871. спомињала се црквина у Дивостину, а од 1873. она се спомиње као црква. Према томе црква у Дивостину је подигнута 1872. год.

Црква у Дивостину је од тврде грађе, (камена, опека и малтера). Подигнута је на темељима старијег храма. Она има мало кубе и торањ звонару, покривена лимом. Неколико фресака су из новијег времена. Год. 1872. и 1895. црква је била у поседу манастира Драче, са селима Дивостином и Трмчиштем (расељено циганско насеље), са 60 кућа. После 1895. проглашена је за парохијалну цркву. Прошлог рата препукла је и склона паду, па је затворена за посетиоце. Драчко манастирско сестринство заузело се 1965. и чини напоре да се црква у Дивостину обнови и отвори за народ.

Код западног улаза у цркву, поред северног зида, подигнут је кенотаф Петру Тодоровићу, потпоручнику из Дивостина, који је погинуо на Челопеку, код Куманова, у неравној борби с турским асерима.

Употребљена литература:

1. Археолошки споменици и налазишта у Србији II. Београд 1956.
2. Бранково коло IV 1898. Нови Сад.
3. Веселић Јосиф: Опис манастира у Срби(ј)и. Београд 1867.
4. Вујић Ј.: Путешествије по Србији II. Београд 1902.
5. Глас Српске академије наука. Београд.
6. Гласник Српског ученог друштва. Београд.
7. Борђевић М.: Историја Драче, скрипта Државног архива у Крагујевцу.
8. Живот и рад, часопис св. 109. Београд 1934.
9. Марковић Р.: Крагујевачка нахија. Београд 1954.
10. Поповић Д.: Србија и Београд. Београд 1950.
11. Споменик Српске академије наука. Београд.
12. Српски етнографски зборник. Београд.
13. Berneker E. Slavisches etymologisches Vörterbuch. Heidelberg 1924.

РЕЗЮМЕ

Пётр Петрович

ЦЕРКОВЬ В ДИВОСТИНЕ В ОКРЕСТНОСТЯХ КРАГУЕВЦА

Автор обнаружил, что около сельской церкви в Дивостине существовали два культа мест: культ гроба и культ источника (воды). Теперешнее название села и церкви настало от имени данного им еще древними жителями этой области и происходит несомненно от римского *deus* (бог, божество), или от *devotus* (верующий, место религиозного поклонения) или от *dives* (величественный). После принятия христианства в IX веке здесь воздвигнут христианский храм и само место приобретает значение христианской святыни. Из дохристианской эпохи сохранились остатки народного поклонения богу Перуну, которого заменил Св. Илия, а празднование храмового праздника Святых Константина и Елены ведет начало из времен раннего христианства в Сербии.

Церковь в Дивостине, упоминается лишь в 1735 году и то, как составная часть монастыря Драча, благодаря чему в народе её считали монастырем. Разрушенная во время австро-турецких войн, она оставалась в развалинах вплоть до 1872 года, когда был отстроен теперешний храм. В течение войны 1941—1945 гг. Церковь получила трещины и ее пришлось закрыть для посетителей. Сестричество монастыря Драча прилагает усилия чтобы восстановить и снова открыть Церков для народа.

ZUSAMMENFASSUNG

Petar Petrović

Die Kirche in Divostin bei Kragujevac. — Der Verfasser hat entdeckt, dass bei der Dorfkirche in Divostin zwei Kultstätten aus der vorchristlichen Zeit existiert haben: der Kult des Grabes und der Kult der Quelle (Wasser). Die heutige Benennung des Dorfes und der Kirche entstand aus der Benennung »Deus« (Gott, Gottheit), oder aus »devotus« (fromm, Ort für Glaubensverehrung), oder aber aus »dives« (erhaben). Nach dem Annehmen des Christentums, im 9. Jahrhundert, wurde ein christliches Gotteshaus errichtet, um dem Ort ein christliches Merkmal zu geben. Aus der vorchristlichen Äre verblieb der Rest der Volksfeier des Gottes Perun, welcher durch den heiligen Elias ersetzt wurde, und die Kircheweihung des heiligen Konstantin und der heiligen Helen stammt aus der Zeit des frühen serbischen Christentums.

Die Kirche in Divostin wurde erst im Jahre 1735, im Zusammenhang des Klosters Drača, erwähnt und demzufolge wird sie, im Volke, als Kloster angesehen. Während der österreichisch-türkischen Kriege, im Jahre 1739, wurde sie zerstört und sie war in Trümmern bis zum Jahr 1872, als das heutige Gotteshaus errichtet wurde. In den Kriegen von 1941—1945 ist die Kirche stellenweise aufgeborsten und ist für Besucher geschlossen. Die Klosterschwesterschaft in Drača ist bestrebt, damit die Kirche renoviert und für das Volk wieder geöffnet werde.